

УДК 821.161.2

Національна ідентичність української молоді
в повісті «Бурлачка» І. С. Нечуя-Левицького

За допомогою типологічного аналізу в статті аналізується національна ідентичність української молоді в повісті «Бурлачка» І. С. Нечуя-Левицького

Ключові слова: національна ідентичність, дискурс, повість.

I

На початку ХХІ століття українська літературознавча наука продовжує суттєво оновлювати методологію, методика і сам предмет досліджень. В ній триває процес нового прочитання класики другої половини ХІХ — початку ХХ століть, до якої належить різноманітна творчість І. С. Нечуя-Левицького. Серед його спадщини є художні твори, літературно-критичні, публіцистичні, історичні, культурологічні статті, переклади тощо. Для широких кіл читачів він відомий як майстер красного письма, що охопило широкі тематичні межі та проблематику тогочасного українського життя, наділяючи його індивідуальними ознаками, стало прикладом майстерного використання образних засобів українського художнього слова.

Широкі епічні полотна з українського життя, створені серцем і душею І. С. Нечуя-Левицького, питання національної ідентичності в його творчості останнім часом досліджували І. Абрамова, М. Брацка, О. Веретюк, О. Вознюк, Г. Грабович, Т. Гундорова, М. Жулинський, Н. Зборовська, М. Іванишин, Н. Крутікова, М. Наєнко, Н. Шумило та ін.

Але оскільки з відомих і доступних праць фактично жодна цілковито не присвячена художньо-світоглядним особливостям авторського способу відтворення національної ідентичності української молоді, змальованої у повісті «Бурлачка», варто з допомогою порівняльно-типологічного та

культурно-історичного методів дослідити підходи науковців до вивчення зазначених проблем та встановити оригінальність відтворення національної ідентичності української молоді в повісті «Бурлачка» І. С. Нечуя-Левицького в контексті його світоглядних позицій та в контексті доби.

В наш час, коли фактично всі структури НАН України (особливо — в гуманітарній сфері) працюють над заповненням інформаційних «провалів» про особливості укладу життя українців, їх характер, мову, літературу, культуру тощо, соціально-побутова проза письменника служить своєю енциклопедією української національної ідентичності для сучасних етнолінгвістичних та етнолітературознавчих досліджень.

Робота над вивченням проблеми етнічної ідентичності та форми її проявів була в останнє десятиріччя однією з провідних тем Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України та інших підрозділів НАН України. Як зазначено у доповіді, з якою виступив академік-секретар Відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України М. Жулинський на Загальних зборах Відділення ЛММ, «вагомим підсумком 2010 р. стало завершення фундаментальних досліджень «Етнокультурні процеси в Україні: національна ідентичність та міжетнічні взаємовпливи», «Традиційна культура українців в умовах новочасних соціокультурних трансформацій» (науковий керівник обох тем — акад. НАН України Д. С. Павлюк), «Сучасна українська мова в світлі загального мовознавства» (науковий керівник — чл.-кор. НАН України О. Б. Ткаченко), «Імагологія як галузь літературної компаративістики: предмет, аспекти, функції» (науковий керівник — чл.-кор. НАН України Д. С. Наливайко), [...] «Актуальні проблеми історії зарубіжних літератур XIX — XX століть: діалог культур і пошук ідентичності, міф і деміфологізація; феномен забуття і форми культурної пам'яті» (науковий керівник — Н. Ф. Овчаренко) [...]» [8, 100].

Перелік виконаної роботи науковцями досить великий, тому в статті згадую назви тільки тих досліджень, що стосуються питань національної ідентичності українського й інших народів та суто літературознавчих. Ці

важливі для утвердження нашої державності теми будуть безперечно актуальними і в подальшому. Поряд із роботами, в яких вивчаються характерні ознаки українського народу, успішно ведуться імагологічні компаративні дослідження, з активним зіставленням текстів українських письменників із творами представників інших народів на предмет бачення України, українського народу.

Отже, вивчення літературного етнообразу свого народу (окремо чи в порівнянні з етнообразами інших народів, або в сприйнятті нашими людьми образу «Іншого» — тобто людини іншої національності) становить пріоритет сучасних досліджень творів українського письменства і його бачення свого народу. Протягом всього ХІХ ст. живо стояло питання «дооцінки власної внутрішньої» сутності українським народом і найперше — його культурними представниками — українськими письменниками. Разом із представниками інших народів вони, кожен в своєму етнонаціональному світі шукали виразне внутрішнє «я» [3, 70].

Творчість І. С. Нечуя-Левицького якраз цікава для вивчення цього важливого питання, оскільки вона пройшла етапи становлення в руслі його ж особистісних ідей з реального, національного та народного питання в літературі, характерними рисами якої на той час були «тяжіння до традиційних, старих або автономних художніх структур (бароко, бурлеск), до активного продукування — з метою самозбереження романтико-народницької ідеології, до засвоєння й закріплення дидактичних та етнографічних форм творчості, використання елементів розмовної, а не писаної літературної мови» [6, 55].

Досліджуючи це питання, треба згадати дисертаційну роботу Мирослави Іванишин «Дискурс національної ідентичності в українському постколоніальному літературознавстві: історико-літературний аспект» [14]. У ній авторка перераховує велику кількість імен українських дослідників різних поколінь, які, опираючись на різноманітні методології, більшою чи меншою мірою окреслили питання національної самобутності у

метадискурсивному сенсі (названо 57 прізвищ, але за багатозначним авторським «та ін.» треба уявляти їх значно більшу кількість). Разом з тим дисертантка обмежила предмет свого дослідження дискурсом національної ідентичності в межах новітніх історико-літературних студій С. Андрусів, О. Вертія, Ю. Мариненка, В. Моренця, Л. Сеника, Н. Шумило [14, 5]. У своїй роботі М. Іванишин старанно намагалася довести, що використовуваний українськими авторами дискурс національної ідентичності об'єктивізує процес історико-літературного пізнання і дає можливість прийти до більш достовірних літературознавчих висновків [14, 12]. Великому колу філологів доступні її статті про національну ідентичність у спеціалізованих журналах [Див.: 12; 13].

Питання національної ідентичності власне у творах І. С. Нечуя-Левицького вивчала Інна Абрамова. В авторефераті свого дисертаційного дослідження «Художнє трактування етнопсихологічних типів українця у прозі І. С. Нечуя-Левицького 60 — 80-х років XIX століття» вона повідомила, що під час аналізу художніх образів центральну роль було відведено етнопсихологічній ідентифікації характерів персонажів [2]. Це дало їй змогу з'ясувати специфіку характеротворення у прозі І. С. Нечуя-Левицького. Її робота стосувалася багатогранної творчості І. С. Нечуя-Левицького, була спрямована на висвітлення образу автора не лише як особистості митця (оповідача), а й виразника певної психології, світовідчуття епохи, часу, представника національного та соціального середовища [2, 10]. Поміж іншими художніми творами письменника дисертантка аналізувала й повість «Бурлачка» [2, 10].

Дослідження образу українського народу у творах українських письменників поступово з середини 90-х років минулого століття увійшли до літературознавчої практики науковців України, при цьому використовувалися різноманітні методології. Як своєрідний вибух в українському літературознавчому просторі сприймалася поява монографії «Дискурс модернізму в українській літературі» Соломії Павличко. Згодом не

менш детонуючу працю «Карнавал мертвих поцілунків (Феміністичні роздуми)» представила Ніла Зборовська. Ці знакові для нашого літературознавства науковці вже відійшли в інший світ, але їх етапні праці ще довго будуть залишатися джерелом цитування. Вже тоді вони досить дратівливо для усталених норм сприйняття класичної та модерної української літератури ставили феміністичні, гендерні та етнопсихологічні питання.

Розглядаючи модерні прояви в українській літературі, Соломія Павличко неодноразово поряд із тогочасними представниками письменницького цеху мусила згадувати постать І. С. Нечуя-Левицького, як яскравого і до певної міри нерозгаданого національного творця красної писемності, на творчості якого вирости майбутні українські письменники-модерністи [23].

Привнесені С. Павличко в літературознавчий простір гендерні та феміністичні методи аналізу використала і розвила Ніла Зборовська. У зазначеній вище праці вона відвела цілий розділ постаті І. С. Нечуя-Левицького, однак згадала про повість «Бурлачка» тільки для того, щоб, серед багатьох інших наведених уривків з інших творів, привести з її тексту чергове «картинне» представлення автором «чоловічо-жіночого світу сільської України у високій рослій рівності» як приклад «національної чоловічо-жіночої рівноправності» [9, 58 — 59]. На думку Н. Зборовської «рівноправність, а часто верховодство жінки в українській сім'ї є наскрізним мотивом у прозі Нечуя-Левицького» [9, 58]. А тому, через цю національну рівноправність, припускає вона, «у творчості Нечуя-Левицького наскрізним мотивом жіночої репрезентації виступає естетика **стрункості** (виділено жирним шрифтом автором. — Л. К.). Його героїні-жінки — високі і тонкі, що є ознакою енергії та непідкореності» [9, 58].

В не менш «вибуховій» за своїм ефектом праці «Код української літератури: Проект психоісторії української літератури», яка була присвячена пошуку коду національної державності за допомогою символічної теорії класичного психоаналізу, «образ стрункого і сповненого сил народу» з

повісті «Бурлачка» Ніла Зборовська наводить як ілюстрацію у розділі про творчість Пантелеймона Куліша [10, 123 — 124]. Якось не дався дослідниці до глибинного вивчення образ показної Василюни, безперечно цікавий в світлі актуального, як стверджує Н. Зборовська, оглядаючись на теперішні умови розвитку світу, психоісторичного аналізу літератури сучасності: «У глибині світової «постмодерністської забави» відбувається активний процес самопізнання, що має проявити психічні механізми виживання національного суб'єкта в новітній духовно-психологічній війні з імперськими моделями світо влаштування» [11, 63].

Трохи дивною бачиться ситуація, коли багатьма науковцями при пошуках українського національного коду не взято спеціально (й окремо від інших творів) до аналізу повість «Бурлачку» І. С. Нечуя-Левицького. В цьому епічному творі великої форми на фоні соціальних, суспільних, економічних, науково-технічних перемін другої половини ХІХ ст. розгорнуте широке полотно нових обставин життя молодій представниці «стрункого і сповненого сил народу» Василюни.

Список використаної літератури

1. Абрамова І. Г. Художнє трактування етнопсихологічних типів українця у прозі І.С.Нечуя-Левицького 60 — 80-х років ХІХ століття: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / І. Г. Абрамова; Запоріж. держ. ун-т. — Запоріжжя, 2002. — 18 с.
2. Брацка М. «Свій» і «чужий» козак у поезії «української школи» польського романтизму // Слово і час. — 2005. — № 4. — С. 70 — 77.
3. Гундорова Т., Шумило Н. Тенденції розвитку художнього мислення (поч. ХХ ст.) // Слово і час. — 1993. — № 1. — С. 55 — 67.
4. Жулинський М. Про підсумки наукової діяльності відділення літератури, мови та мистецтвознавства НАН України у 2010 р. та перспективи розвитку фундаментальних досліджень // Слово і час. — 2011. — № 6. — С. 99 — 105.

5. Зборовська Н. Роздум п'ятий. Український світ Нечуя-Левицького: гендерний підхід // Зборовська Н. Карнавал мертвих поцілунків (Феміністичні роздуми). — Львів: Літопис, 1999. — С. 54 — 72.
6. Зборовська Н. В. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури. Монографія. — К.: Академвидав, 2006. 504 с.
7. Зборовська Н. Код національної літератури як психоісторична проблема // Слово і Час. — 2007. — № 1. — С. 58 — 63.
8. Іванишин М. Українська ідентичність у тлумаченні Івана Франка // Слово і Час. — 2009. — № 2. — С. 46 — 52.
9. Іванишин М. Дискурс національної ідентичності: підстави до вивчення // Дивослово. — 2009. — № 4. — С. 40 — 41.
10. Іванишин М. Дискурс національної ідентичності в українському постколоніальному літературознавстві: історико-літературний аспект: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / М.В. Іванишин; Львівський нац. ун-т імені Івана Франка. — Львів, 2009. — 16 с.
11. Нечуй-Левицький І. Бурлачка. Повість // Нечуй-Левицький І. Твори: В 2 т. Т. 2. Повісті та оповідання. — К.: Наукова думка, 1986. — С. 6 — 152.
12. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. — К.: Либідь, 1999. — 447 с.

Leonid Kozynsky

National identity ukrainian youth in the story "Burlachka" I. Nechuiia-Levits'koho

Using typological analysis the national identity of Ukrainian youth in the story

«Burlachka» («Handmaiden») I. Nechuiia-Levyts'koho is analysed in the article

Keywords: national identity, discourse, story.